

ПРАВО НА ЗАНЯТТЯ СПОРТОМ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ THE RIGHT TO PRACTICE OF SPORT IN PLACES OF DETENTION¹

Славко А.С., к.ю.н.,
асистентка кафедри міжнародного, європейського права
та порівняльного правознавства
Сумський державний університет

Гусак Ю.Д., аспірантка кафедри міжнародного, європейського права
та порівняльного правознавства
Сумський державний університет

Спорт має тісний зв'язок із правами людини і віддавна слугує засобом для розвитку і згуртування суспільства. Спорт не тільки розважає, але і виховує, не тільки сприяє розвитку медицини, а і підтримує здоров'я людини. Загальна корисність спорту не викликає заперечень, тому вже протягом тривалого часу тривають дискусії стосовно існування права на спорт. Останнє розглядають як самостійне право; як частину права на життя та здоров'я; як елемент права на медичну допомогу; як культурне право. Тим не менш, існують місця, де реалізація права займатись спортом стикається із низкою перешкод. До таких місць належать, зокрема, місця несвободи.

Низка міжнародних організацій рекомендують забезпечити заняття спортом у місцях несвободи. Наприклад, відповідні вказівки містяться у Мінімальних стандартах ООН щодо поводження із ув'язненими та резолюціях Комітету Міністрів Ради Європи. Центральну роль у цій царині відіграють Стандарти Європейського комітету запобігання катуванням, нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню. Комітет послідовно просуває ідею щодо того, що ув'язнені особи повинні мати доступ до занять спортом. При цьому такі заняття повинні бути доступні більшості ув'язнених та реалізовуватись, за можливості, на свіжому повітрі. Особливу увагу Комітет приділяє доступу до спорту неповнолітніх в'язнів. Загалом, на думку Комітету, можливість практикувати спорт підтримує як фізичне, так і психологічне здоров'я ув'язнених. Доступ до різноманітних активностей протягом періоду перебування у місцях несвободи пом'якшує наслідки ув'язнення і спрощує адаптацію у вільному житті.

Європейський суд з прав людини також стоїть на позиціях, відповідно до яких держава має забезпечити для ув'язнених доступ до занять спортом. У разі, якщо особа протягом всього або більшої частини терміну відбування покарання була позбавлена можливості брати участь у активностях, які сприяють фізичному та розумовому розвитку, обмежена у спілкуванні тощо, то таке покарання може бути визнане порушенням статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження та покарання).

Українське законодавство формально дозволяє доступ до заняття спортом під час відбування покарання. Проте, як показують звіти та доповіді Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, на практиці це право важко реалізувати через відсутність належних умов в місцях несвободи. Тому ми рекомендуємо активніше запроваджувати спеціальні спортивні програми у місцях несвободи та залучати професійних тренерів до роботи з ув'язненими.

Ключові слова: спорт, право на заняття спортом, місця несвободи, спорт в місцях несвободи.

Sport has a close connection with human rights and has long served as a tool for the development and cohesion of society. Sport not only entertains but also educates, contributes to the development of medicine, and supports human health. The general usefulness of sports is not disputed, so for a long time, there have been discussions about the existence of the right to sports. The latter is considered an independent right, a part of the right to life and health, an element of the right to medical assistance or a cultural right. Nevertheless, there are places where the exercise of the right to practice sports faces many obstacles. Such locations include, in particular, places of detention.

Several international organizations recommend that sports be practised in places of detention. For example, relevant guidelines are contained in the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) and resolutions of the Committee of Ministers of the Council of Europe. The Standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) play a central role in this area. The Committee consistently promotes the idea that prisoners should have access to sports. At the same time, such activity should be accessible to most prisoners and carried out, if possible, in the fresh air. The Committee pays special attention to access to sports for juvenile prisoners. In general, according to the Committee, the opportunity to practice sports supports prisoners' physical and psychological health. Access to various activities during the period of stay in places of detention mitigates the consequences of imprisonment and facilitates adaptation to a free life.

The European Court of Human Rights also believes that the state must provide prisoners with access to sports. Suppose a person during all or most of the sentence was deprived of the opportunity to participate in activities that promote physical and mental development, limited communication, etc. In that case, such punishment may be recognized as a violation of Article 3 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (prohibition of torture, inhuman and degrading treatment and punishment).

Ukrainian legislation formally allows access to sports while serving a sentence. However, as the reports of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine show, in practice, this right is difficult to implement due to the lack of proper conditions in places of detention. Therefore, we recommend more active implementation of special sports programs in places of detention and involving professional trainers to work with prisoners.

Key words: sport, the right to practice sports, places of detention, sports in places of detention.

Вступ. Спорт наразі є невід'ємною частиною життя суспільства. Він не тільки є сферою, яка генерує розваги для мільйонів людей та підштовхує розвиток медицини – завдяки спорту також відбувається об'єднання членів суспільства та розвиток і підтримка здоров'я людини. Так званий масовий спорт уже багато років посідає доводиться свою корисність. Саме тому його було інтегровано у шкільну підготовку (заняття

з фізичної культури), саме тому спортивні майданчики і стадіони створюються і функціонують у різноманітних населених пунктах. Численні переваги заняття спортом для фізичного і психологічного розвитку людини дозволяє деяким дослідникам говорити про формування нового права – права на спорт, у реалізації якого вони отримують сприяння від держави та від місцевого самоврядування.

¹ Робота виконана в рамках проєкту № БФ/1-2022 до угоди № БФ/24-2021 «Економічно-правові засади медичної реформи, реформування системи менеджменту спорту»

Проте, існують місця, де можливість практикувати спорт доволі таки обмежена. Йдеться про місця несвободи. Станом на початок 2022 року тільки в ув'язненні в Україні утримувались 48 038 осіб [1]. Ще більше людей перебували в інших місцях несвободи, до яких в Україні належать також ізолятори тимчасового тримання, слідчі ізолятори, психіатричні лікарні, інтернати тощо. Колишня Уповноважена Верховної ради з прав людини Л. Денісова зауважувала, що для вітчизняних місць несвободи є характерними «неналежні умови тримання, незадовільне медичне обслуговування, а також високий відсоток хронічних захворювань серед утримуваних», що робить їх особливо вразливими щодо різноманітних інфекційних хвороб [2, с. 13]. Великою мірою наведене вище передбачає необхідність створення умов для занять спортом у місцях несвободи.

В Україні питання функціонування місць несвободи традиційно обділена увагою науковців. До нечисленних дослідників цієї тематики можна віднести А.І. Богатирьова, Є.В. Скрипу та О.О. Шкуту. Також важливим джерелом інформації з приводу дотримання прав людини у місцях несвободи є щорічні та тематичні звіти Уповноваженого Верховної ради з прав людини та інших правозахисних організацій, які складаються за результатами систематичних візитів та моніторингу. Не можна оминути увагою також Стандарти і рекомендації Європейського комітету запобігання катуванням, нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню. Проте у вітчизняній правничій науці, на нашу думку, існує брак як досліджень права на спорт як такого, так і занять спортом у місцях несвободи.

Відтак, метою цього дослідження є аналіз гарантій реалізації права на заняття спортом у місцях несвободи.

Виклад основного матеріалу. Право на спорт є невід'ємною складовою нормального розвитку людини. Завдяки спорту досягається не тільки фізична вправність, а і виховується дисципліна та врівноваженість. Масовий спорт справляє позитивний вплив як на суспільство загалом, так і на кожного його члена, сприяючи інклюзії, здоровому способу життя та згуртованості. Дискусії щодо існування і змісту «права на спорт» тривають вже доволі довго, проте не призвели до формування консенсусу і цієї царині.

П'єр де Кубертен – «батько» сучасних Олімпійських ігор – вважав, що спортивні змагання загалом і міжнародні зокрема є важливим інструментом просування прав людини: спорт повинен мати явну функцію заохочувати активний мир, міжнародне розуміння в дузі взаємної поваги між людьми різного походження, ідеологій та віросповідань [3]. Загалом, жоден праволюдний документ не містить безпосередньої згадки «права на спорт». Тим не менш, Міжнародний олімпійський комітет (МОК) заявив у своїй Олімпійській хартії, що «заняття спортом є правом людини. Кожна людина повинна мати можливість займатися спортом без будь-якої дискримінації та в олімпійському дусі» [4].

Інші дослідники пов'язують право на спорт із правом на належну медицину або загалом із правом на життя. Крім того, можливість практикувати заняття спортом можна трактувати як культурне право у контексті згуртованості та традиційних для певної спільноти спортивних практик. «Участь у спорті може сприяти правам людини через формування спільних інтересів і цінностей і навчання соціальним навичкам, необхідним для демократичного громадянства. Спорт покращує соціальне та культурне життя, об'єднуючи людей і громади. Спорт може допомогти подолати розбіжності та заохочує діалог, а отже, допомагає зруйнувати упередження, стереотипи, культурні відмінності, невігластво, нетерпимість та дискримінацію» – стверджують у дослідженнях Ради Європи [3].

У свою чергу, поняття «місця несвободи» не має визначення у національному законодавстві [5]. Автори дослі-

дження «Місця несвободи в Україні» налічують десятки закладів, які перебувають у підпорядкуванні 10 міністерств, служб і відомств. Серед них:

слідчі ізолятори, виправні колонії, виховні колонії, виправні центри, арештні доми, лікувальні заклади та будинки дитини при виправних колоніях, лікувальні заклади при СІЗО, спеціалізовані лікувальні заклади (Державна кримінально-виконавча служба України);

міські, районні, обласні та лінійні органи внутрішніх справ, кімнати для затриманих та доставлених осіб, ізолятори тимчасового тримання, спеціальні приймальники, приймальники – розподільники для дітей, спеціальні конвойні автомобілі (автозаки), спеціальні вагони (вагонзаки), спеціальні палати в медичних закладах (Міністерство внутрішніх справ України);

гауптвахти, дисциплінарні батальйони, спеціальні палати військових лікувальних закладів, камери для тимчасово затриманих військовослужбовців, військові частини та дислокації флоту (Міністерство оборони України);

дитячі будинки, загально-освітні школи-інтернати всіх типів і форм власності, загально-освітні школи соціальної реабілітації, професійні училища соціальної реабілітації (Міністерство освіти і науки України);

дитячі будинки-інтернати, будинки-інтернати для людей похилого віку та інвалідів, геріатричні пансіонати, пансіонати для ветеранів війни та праці, психоневрологічні інтернати, стаціонарні відділення для постійного або тимчасового проживання територіального центру соціального обслуговування, притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей (Міністерство соціальної політики) [6].

Наведений перелік не є вичерпним, і може включати в себе інші місця несвободи. У цьому дослідженні термін «місця несвободи» тлумачиться як у статті 4 Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання: будь-які місця, що знаходяться під юрисдикцією та контролем держави, де утримуються чи можуть утримуватися особи, позбавлені волі, за розпорядженням державного органу чи за його вказівкою, або з його відома чи мовчазної згоди [7].

Очевидно, що місця несвободи особливо потребують як встановлення належної дисципліни, так і зниження рівня агресії серед осіб, які там перебувають. Також особи, яких утримують у місцях несвободи потребують умов для підтримання свого здоров'я у належному стані. Заняття фізичною культурою і спортом може бути доволі важливим інструментом у цій сфері. Саме тому доволі велика кількість дослідників рекомендують створювати у місцях несвободи умови для зайняття спортом та підтримання належної фізичної активності.

Зокрема, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 70/175 від 17.12.2015 року було затверджено Мінімальні стандарти ООН щодо поводження із ув'язненими (правила Нельсона Мандела). Правило 23 «Фізичні вправи і спорт» передбачає, що «кожен ув'язнений, який не працює на відкритому повітрі, повинен щодня мати щонайменше одну годину відповідних вправ на відкритому повітрі, якщо дозволяє погода» [8].

Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) у Стандарті СРТ/Inf(92)3-part2 «Тюремне ув'язнення» наголошує, що вирішальне значення для самопочуття в'язнів відіграє задовільна програма їхньої діяльності (робота, навчання, спорт тощо) (§ 47). Відтак Комітет розмірковує про складнощі, які можуть виникнути під час організації спортивних активностей у місцях тимчасового тримання (наприклад, слідчих ізоляторів). Тим не менш, на думку Комітету «ув'язнені особи ... не можуть бути просто облішені наодинці з самими собою протягом тижнів, інколи місяців,

будучи замкненими в своїх камерах». Поряд зі спортом Комітет також нагадує про необхідність забезпечити для ув'язнених також принаймні годинне щоденне перебування на свіжому повітрі [9].

У Стандарті «Розвиток стандартів КЗК щодо тюремного ув'язнення» КЗК наголошує, що «змістова діяльність може успішно протидіяти вкрай негативному впливу життя в'язня в малому та замкнутому просторі на його особистість. Пропоновані в'язням види діяльності мають бути якомога більш різними (навчання, спорт, робота, яка вимагає застосування професійних навичок, тощо)» (§ 32) [10].

У Стандарті «Ситуація осіб, які відбувають довічне ув'язнення» Комітет нагадує, що «робота, освіта, спорт, культурні заходи та хобі не тільки допомагають згаяти час, але також мають вирішальне значення для сприяння соціальному та психічному здоров'ю та передачі навичок, які будуть корисні під час і після ув'язнення» (§ 79) [11].

Зрештою, вимоги щодо створення додаткових (у тому числі – спортивних) активностей поширюються не тільки на дорослих, а і на неповнолітніх в'язнів. У Стандарті «Медичні служби у в'язницях» Комітет підкреслює, що «режим ув'язнення повинен бути оснований на активній діяльності, до якої слід віднести різні соціально-навчальні зустрічі, спортивну діяльність, навчання, професійну освіту, організовані екскурсії в супроводі охорони та наявність відповідних факультативних видів діяльності» (§ 67) [12].

Комітет Міністрів Ради Європи у резолюції (86) 3 «Спорт для ув'язнених та молодих злочинців» також заохочує держав-членів «визнати цінність і переваги фізичного виховання та спорту у в'язницях та інших місцях позбавлення волі» та всіляко заохочувати спорт у в'язницях шляхом розробки спеціальних програм тренувань, залучення спортивних організацій, навчання персоналу пенітенціарних установ тощо [13].

Міркування про необхідність забезпечити ув'язненим мінімальні можливості для щоденних (у тому числі – спортивних) активностей можна знайти також у практиці Європейського суду з прав людини. Наприклад, у справі *Riechowicz v. Poland* заявник відбував тривале ув'язнення. Під час всього періоду відбування покарання його було кваліфіковано як в'язня категорії «N», тобто особливо небезпечного. При цьому заявник був засуджений за відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом та незаконний обіг наркотиків, тобто ненасильницькі злочини. У 2007-2009 роках заявник звертався із неодноразовими проханнями дозволити йому урізноманітнити перебування у камері, зокрема придбати і використовувати спортивне приладдя (гантели) та дивитись телевізор. Проте щоразу у цих проханнях йому відмовляли, посилаючись на заборону таких активностей для «особливо небезпечних» ув'язнених.

Як наголосив з цього приводу Суд, «не видається, що органи влади доклали будь-яких зусиль для протидії наслідкам ізоляції заявника, забезпечивши йому необхідну психічну або фізичну стимуляцію, за винятком щоденної, як правило, самотньої прогулянки в ізольованій зоні та доступу до телевізора та бібліотеки». Адміністрація установи відбування покарання була такою ж негнучкою, коли заявник попросив дозволу мати у своїй камері власний спортивний інвентар, комп'ютерні ігри, програвач компакт-дисків і компакт-диски з курсами іноземних мов і музикою, хоча така незначна поступка жодним чином не могла загрожувати безпеці в'язниці.

У зв'язку з цим Суд нагадав, що всі форми одиночного ув'язнення без відповідної психічної та фізичної стимуляції можуть у довгостроковій перспективі мати шкідливі наслідки, що призведе до погіршення розумових і соціальних здібностей. Беручи до уваги тривалість режиму, встановленого для заявника, і дуже обмежені можливості,

доступні йому для фізичного пересування та соціального контакту, Суд не сумнівався, що відсутність будь-якої значущої відповіді на його неодноразові скарги на його самотність і відчуженість, мабуть, спричинила його почуття приниження та безпорадності (§ 173). Зрештою, відсутність можливості займатись спортом вкупі з обмеженням інших соціальних та розумових активностей протягом тривалого часу дало підстави Суду констатувати порушення щодо заявника права, гарантованого статтею 3 Конвенції (заборона катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження та покарання) [14].

У країнах Ради Європи проводяться спеціалізовані дослідження, спрямовані на вивчення кращих практик організації спорту у місцях несвободи. Дослідження, які базуються на опитуванні національних респондентів, показують, що спортивні програми в місцях позбавлення волі запровадили порівняно недавно. Лише 21,53% респондентів заявили, що вони запровадили спортивні програми до 1980 року, 29,23% – що вони запровадили їх між 1980 і 1999 роками, тоді як решта 49,24% запровадили їх лише після 2000 року [15, с. 25].

Дослідники прямо пов'язують спорт із фізичних та психічних здоров'ям в'язнів, та пропонують створювати і розвивати спортивне середовище у місцях несвободи. Для цього створювати спеціалізовані програми спортивних тренувань у місцях несвободи, залучати спортивних тренерів і проводити періодичні спортивні змагання у місцях несвободи для заохочення в'язнів до спортивних активностей [15, с. 112].

Стаття 107 Кримінально-виконавчого кодексу України закріплює право в'язнів «брати участь у роботі самодіяльних організацій та гуртків соціально корисної спрямованості, займатися фізичною культурою і спортом». Стаття 144 цього ж Кодексу як захід заохочення для неповнолітніх наводить «надання права відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії» [16].

Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань також передбачають право засуджених «брати участь у роботі самодіяльних організацій та гуртків соціально корисної спрямованості (крім осіб, засуджених до арешту), займатися фізичною культурою і спортом, користуватися бібліотекою, настільними іграми». Крім того, розпорядок дня в установах виконання покарань включає в себе також «проведення виховних, культурно-масових та спортивно-оздоровчих заходів». Адміністрація установ виконання покарань має забезпечити засудженим спортивним обладнанням, інвентарем та настільними іграми (шахи, шашки, нарди, доміно), користуватися якими засуджені можуть у вільний від роботи час [17].

Тим не менш, «будь-яке спортивне знаряддя, у тому числі для заняття бойовими мистецтвами» є забороненим до зберігання ув'язненими [17].

Незважаючи на формальне закріплення права займатись спортом у місцях несвободи законодавством України, реальна реалізація цієї можливості викликає серйозне занепокоєння. Зокрема, спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної ради з прав людини «Стан додержання прав в'язнів на медичну допомогу під час реформування системи охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України у період 2018–2021 років» показує, що «неспроможність медицини в установах ДКВС України протистояти новим викликам і загрозам призводить до погіршення стану здоров'я засуджених та осіб, яких утримують під вартою, а також порушення їхнього права на охорону здоров'я та медичну допомогу. У медичних закладах ЦОЗ ДКВС України взагалі не вживаються заходи, спрямовані на запобігання захворюванням, їх розвитку та зміцнення здоров'я в'язнів» [18, с. 61].

Як висновок зауважимо, що зайняття спортом у місцях несвободи переслідує кілька важливих цілей:

забезпечує згуртованість і дисципліну ув'язнених, сприяє їх соціалізації та фізичному і психологічному розвитку, запобігає виникненню захворювань та зміцненню імунітету. Крім того, спорт можна використовувати і як захід заохочення, і як спосіб відволікти і розважити ув'язнених. Відтак, користь занять спортом у місцях несвободи важко переоцінити.

Європейські стандарти, проголошені Комітетом Міністрів Ради Європи, Європейським комітетом запобігання катуванням, нелюдському та такому, що принижує гідність, поведженню і покаранню, Європейським судом з прав людини заохочують держав-членів більш широко запроваджувати заняття спортом у щоденне життя

ув'язнених. Більшість держав Ради Європи запровадили програми спортивної підготовки у місцях несвободи. Ми вважаємо, що таку практику варто переймати і в Україні, розширюючи можливості долучатись до занять спортом для всіх категорій осіб у місцях несвободи, щодо яких це дозволено безпековими міркуваннями.

Для цього варто: обладнати місця для занять як індивідуальними, так і командними видами спорту як всередині приміщень, так і, якщо дозволяють умови, на свіжому повітрі; придбати найпростіше приладдя для занять активними видами спорту (наприклад, м'ячі); залучати професійних тренерів до розробки програм тренувань та занять спортом у місцях несвободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ukraine. World Prison Brief data. URL: <https://www.prisonstudies.org/country/ukraine>
2. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної ради України з прав людини «Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи у період дії надзвичайної ситуації, пов'язаної з поширенням гострої респіраторної хвороби Covid-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», 2021. Уповноважений Верховної ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/dopovid-2020-covid-19-1.pdf>
3. Culture and Sport. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/compass/culture-and-sport>
4. Olympic Charter, 2011. International Olympic Committee. URL: www.olympic.org/Documents/olympic_charter_en.pdf
5. Богатирьов А. І. Місця несвободи: поняття та сутність. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 33. С. 166-175.
6. Місця несвободи в Україні / Кол. авт. Х.: «ХІСД», 2013. 224 с. С. 12-13
7. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання, 2002. Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text
8. The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015. United Nations. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf
9. CPT/Inf(92)3-part2 Тюремне ув'язнення. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). URL: <https://rm.coe.int/16806ce96a>
10. CPT/Inf(2001)16-part Розвиток стандартів КЗК щодо тюремного ув'язнення. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). URL: <https://rm.coe.int/16806cd24b>
11. CPT/Inf(2016)10-part Situation of life-sentenced prisoners. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). URL: <https://rm.coe.int/16806cc447>
12. CPT/Inf(93)12-part Медичні служби у в'язницях. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). URL: <https://rm.coe.int/16806ce942>
13. Resolution (86) 3 Sport for Prisoners and Young Delinquents. Council of Europe. URL: https://www.epea.org/wp-content/uploads/Resolution_86_3.pdf
14. Case of Piechowicz v. Poland, Judgement of 17 April 2012. European Court of Human Rights HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-110499>
15. Sempé G. Sport and Prisons in Europe, December 2018. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/sport-and-prisons-in-europe/168092dc93>
16. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
17. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 28.08.2018 № 2823/5. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>
18. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної ради України з прав людини «Стан додержання прав в'язнів на медичну допомогу під час реформування системи охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України у період 2018—2021 років», 2021. Уповноважений Верховної ради України з прав людини. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%9D%D0%9F%D0%9C/zvit_12_2021_site.pdf